

עמנואל הרוסי

מאת אוריאל אופק

שובבת היתה בת-הצחוק / בשעות רחמים מתוקות
עת סביב לאילן הירוק / התרפקרשחקו תינוקות.
על זנעו, צמרתו, פאותיו — / כל-כולו עב, שניא כאילן
וכמו אבא פרש זרועותיו, / וילדיו — תינוקות בית-רבן.

שורות-שיר אפיות אלה הקדיש עמנואל הרוסי לחיים נחמן ביאליק (בספרו "מועד דים ומזלות", עמ' 45). אך אין ספק בעיני, כי בשעה שכתב אותן הזדהה עם כל מלה ומלה שבהן; שכן גם הוא העלה בת-שחוק שובבה למראה ילדים המשחקים בצל אילן, וגם הוא אהב לפרוש זרועות רחבות כענפיר-עץ לקראת תינוקות של בית-רבן. בכ"ה בשבט תשל"ט (פברואר 1979) נפטר עמנואל הרוסי בשנה ה-76 לחייו, לאחר שבמשך יובל שנים העניק חינוך וצחוק לרבבות קוראים.

שמו המלא היה עמנואל-יונינו נובוגראבלסקי, ואילו שם-משפחתו העברי — **הרוסי** — הוצמד לו עוד בילדותו על-ידי אביו הציוני (רמז למשורר בן המאה הי"ד, עמנואל הרומני). עמנואל הרוסי נולד בניקולאיב (אוקראינה) בכ"ו באב תרס"ג (אוגוסט 1903) לאב רואה-חשבון חובב עברית. כבר בילדותו כתב שירים וסיפורים, אותם 'פירסם' בעיתון משפחתי שערך בשם "ציוני קטן". כדי לעודדו בכתובתו העברית היה אביו משלם לו 'שכר-סופרים' בעד כל יצירה שחיבר. לאחר שסיים גימנסיה עברית נסע ללמוד באוניברסיטת אודסה. לאחר מהפכת אוקטובר המשיך בהפצת הלשון העברית ברוסיה, כחבר הסתדרות הנוער הציונית-סוציאליסטית, ובשל פעילותו זו נעצר על-ידי הבולשת הסובייטית. לאחר ששוחרר מנעצרו עלה לארץ; כאן השתתף בייבוש ביצות כבארה (זכרון-יעקב) וחלה בקדחת, עבד בחקלאות במקוה-ישראל והיה פועל-בניין בירושלים. שם, בירושלים, בימי האבטלה הקשים של שנת 1926, כתב הרוסי את הפזמון הראשון שלו, שהפך להיות להיט המושר עד היום בפי קטנים וגדולים, הלא הוא "תשרי סבא". כעבור שנה הצטרף הרוסי לתיאטרון הסאטירי העברי הראשון, "הקומקום", ואחר-כך היה בין מייסדי התיאטרון "המ-טאטא". עשרות שירים ופזמונים כתב אז, מהם שהפכו לשירי-עם המושרים בפי כל: "דודה, הגידי לנו כן", "למה עזבתיני", או שירה-ערש "שכב, בני, שכב במנוחה". כמו כן חיבר הרוסי את הרוויו "המנון לתוצרת הארץ" הנחשב בצדק למחזמר

העברי הראשון בארץ. זמַרְמָה היה הרוסי חבר מערכת "הארץ". במאורעות תרצ"ו הצטרף אל מפקדת ה'הגנה'; אז היה מנהל ההסברה של "כופר הישוב" ושל מגבית ההתגייסות, ולאחר קום המדינה נתמנה לממונה על ההסברה במשרד הבטחון, משרה שהתמיד בה עד לפרישתו לגימלאות.

עמנואל הרוסי, שינק את השפה העברית מילדותו, היה אחד הראשונים, שהכניסו את הטבעיות אל ספרות הילדים והנוער בארץ-ישראל. עובדה בלתי ידועה היא, שהוא חיבר את הסיפור הבלשי העברי הראשון, שגיבורו הוא ילד, הלא הוא "הבלש הקטן" (1932, בחתימת א. דרור). עד היום זוכר אני כיצד חברי ואני קראנו בילדותנו 'מתחת לשולחן' סיפור־מתח מבודר זה על עמיצור בן השתיים־עשרה, שסייע למשטרה ללכוד מרגלת שאירגנה גניבת חמרי־נפץ; ובעוד אביו נאנח כי "הילד מקולקל לגמ־רי", מבטיח מפקד הבולשת כי "בלי ספק יגדל הנער לאחד הבלשים המצויינים ויהיה לפאר המשטרה..."

בשיחה שקיימתי עם עמנואל הרוסי על "הבלש הקטן", סיפר לי: "כתבתי את הסיפור לאור עשיתי־נפט במטבחון של צריף במשיכת קולמוס אחת בשעת לילה אחד, תמורת שכר־סופרים של — שני גרוש... ואם נתבונן בסיפור זה מזווית שונה יתברר, שדווקא בגלל כתיבתו החפוזא כתבתי למעשה פארודיה על ספרות הבלשים, שאילו הוצגה על הבימה היתה ודאי מעוררת צחוק רם בקרב הצופים".

משנתו הראשונה ליווה הרוסי את "דבר לילדים" ופירסם בו (ואחר־כך גם ב"מש־מר לילדים") עשרות שירים, סיפורים ופואמות, מהם שכונסו תחילה בספרון הקטן "העכביש והדרור" (1941), ואחר־כך בכרך הייצוגי הגדול "מועדים ומזלות" (הוצאת "עמיחי" 1966). אהבה המה ותמה לארץ־ישראל, לנופה, לבוניה־מגיניה ולחגיה מאפיינת ספר זה. 41 שיריו נחלקים ליי"ג שירים, שהם תריסר חדשי השנה ושבת המלכה. אנו מוצאים כאן שירי חג וטבע, שירים על אישים ומועדים; מהם שירים ציוריים קצרים ("גשם ראשון", "השבועה הירוקה", "ששת ימי בראשית"), ומהם פואמות סיפוריות בעלות צביון אפי: "גם אני רוצה לשמוח", "מצעד הימים", "פטיה ופינחס" ועוד. מרהק ומרגש במיוחד הוא השיר הסיפורי "מעשה בחיים־איצי החייל" — קורותיו של לוחם ותיק בצבא הצאר, שעלה לארץ והיה לסמרטוטר, אך הוא שמח בחלקו למראה הצבא העברי המגן על מולדתו. עמנואל הרוסי יצר כאן שירה לאומית־ציונית במיטבה, הכתובה בקפידה וקולחת בטבעיות, משופעת הומור ויונקת ממורשת אבות, שיש בכוחה לעורר בלב קוראיה אהבה לארץ ולערכי האומה.

מפעם בפעם עסק הרוסי גם בתרגום קלאסיקה רוסית לבני־הנעורים. הוא תרגם, בין השאר, את "השבוי מקווקז" ללב טולסטוי ואת "האורלוגין" לאיוון טורגנייב. בעזבונו נותר תרגום אמנותי מעולה של האגדות השיריות מאת אלכסנדר פושקין, בו שיקע יגיעה, כשרון והתלהבות רבה. הדפסת האגדות בכרך נאה תעניק לקוראים הצעירים יצירת־מופת בתרגום מעולה, ותהיה גם בבחינת מצבה נאה למשורר ברוך־עט, שהלך לעולמו בטרם עת.